

KEMI-TORNION AMMATTIKORKEAKOULU

Lapsen itsetunnon vahvistaminen esiopetuksessa

– Kahden esiopetuksen työntekijän kokemuksia
lapsen itsetunnon vahvistamisesta.

Sanna Kuninkaanniemi

Sosiaalialan koulutusohjelma
Lapsi- ja nuorisotyö
Sosionomi (AMK)

KEMI 2011

Tekijä: Sanna Kuninkaanniemi
Opinnäytetyön nimi: Lapsen itsetunnon vahvistaminen esiopetuksessa – Kahden esiopetuksen työntekijän kokemuksia lapsen itsetunnon vahvistamisesta.
Sivuja (+liitteitä): 38 + 1
Opinnäytetyön kuvaus: Opinnäytetyöni käsittelee lapsen itsetunnon vahvistamista esiopetuksessa. Opinnäytetyössäni perehdyn siihen, millä tavoin lapsen itsetuntoa voidaan vahvistaa esiopetuksessa. Selvitän myös, millainen näkemys kahdella esiopetuksen työntekijällä on itsetunnon määritelmästä ja millaisia keinoja heillä on lapsen itsetunnon vahvistamiseen.
Teoreettinen ja käsitteellinen esittely: Opinnäytetyöni teoriaosuudessa käsitelän lapsen itsetuntoa ja minäkuva, esiopetuksen tavoitteita lapsen itsetunnon näkökulmasta sekä esiopetuksen työntekijän roolia lapsen itsetunnon vahvistajana.
Metodologinen esittely: Opinnäytetyössäni käytin kvalitatiivista eli laadullista tutkimustapaa. Tutkimusmenetelmänä käytin teemahaastattelua. Aineiston keräsin kahdella (2) haastattelulla, jotka tein Kemissä huhtikuussa 2011. Haastattelujoukkoon kuului kaksi (2) esiopetuksen työntekijää, yksi (1) esiopettaja ja yksi (1) lastenhoitaja. Analyysimenetelmäksi valitsin aineiston teemoittelun ja sisällönanalyysin.
Keskeiset tutkimustulokset: Lapsen itsetunnon vahvistaminen on yksi keskeinen tavoite esiopetuksessa. Lapsen itsetunto kasvaa vuorovaikutuksessa toisten ihmisten kanssa. Esiopetuksen työntekijä voi vahvistaa lapsen itsetuntoa omalla toiminnallaan, tuntemalla lapsen ja antamalla lapselle myönteistä palautetta oikeaan aikaan.
Johtopäätökset: Esiopetuksen työntekijän oman itsetunnon tulee olla vahva, jotta hän voi vahvistaa lapsen tervettä itsetuntoa. Kun työntekijä tuntee itsensä, hän voi oppia tuntemaan lapsen ja vahvistaa lapsen itsetuntoa.
Asiasanat: Esiopetus, itsetunto, minäkuva

Author: Sanna Kuninkaanniemi

Title: Strengthening a child's self-esteem in pre-school – Two pre-school workers' experiences on how to strengthen a child's self-esteem.

Pages (+appendixes): 38 + 1

Thesis description:

My thesis studies the process of strengthening the self-esteem of a child in pre-school and the ways to strengthen them. I get to know what kind of vision the two pre-school workers have about self-esteem and the means they use to strengthen a child's self-esteem.

Theoretical summary:

In the theoretical part of my thesis, I deal with the concepts of self-esteem and self-image of a child, the goals of pre-schooling and the role of pre-school workers in strengthening a child's self-esteem.

Methodological summary:

I have a qualitative approach in my thesis and I used theme interview as my research method. I collected the data by conducting two (2) theme interviews in Kemi in April 2011. I interviewed two (2) pre-school workers, one (1) pre-school teacher and one (1) day care worker. I analysed the interview material by themes and with content analysis method.

Main results:

One of the main goals in pre-school is to strengthen a child's self-esteem. A child's self-esteem grows in interaction with other people. A pre-school's worker can strengthen a child's self-esteem by showing own action, knowing the child and giving positive feedback to the child at the right time.

Conclusions:

The pre-school workers' own self-esteem must be strong in order for the workers to strengthen a child's healthy self-esteem. When a worker knows himself/herself, the worker he/she can get to know a child and can strengthen child's self-esteem.

Key words: pre-school, self-esteem, self-image

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ

ABSTRACT

1 JOHDANTO	5
2 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS	7
2.1 Tutkimuskysymys ja kohdejoukko	7
2.2 Tutkimus- ja analyysimenetelmät	8
2.3 Opinnäytetyön prosessi	10
3 ITSETUNNOSTA JA MINÄKUVAN KEHITTYMISESTÄ.....	13
3.1 Minäkuvan ja itsetunnon käsitteet.....	13
3.2 Minäkuvan ja itsetunnon kehittyminen.....	16
3.3 Itsetunnon osa-alueet.....	18
4 ESIOPETUSTA OHJAAVIA ASIAKIRJOJA LAPSEN ITSETUNNON JA MINÄKUVAN NÄKÖKULMASTA	24
4.1 Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2010.....	24
4.2 Esiopetuksen opetussuunnitelma	27
4.3 Lapsen esiopetuksen oppimissuunnitelma	28
5 ESIOPETUKSEN TYÖNTEKIJÄN ROOLI LAPSEN ITSETUNNON VAHVISTAJANA	30
5.1 Esiopetuksen työntekijän itsetunto.....	31
5.2 Työntekijän rooli itsetunnon vahvistajana	31
6 POHDINTA	33
6.1 Opinnäytetyön tulosten pohdinta	33
6.2 Opinnäytetyön prosessista ajatuksia	34
LÄHTEET.....	37
LIITTEET	39
Liite 1. Teemahaastattelurunko	

1 JOHDANTO

Opinnäytetyöni aiheena on perehtyä siihen, millä tavoin lapsen itsetuntoa voidaan vahvistaa esiopetuksessa. Tarkastelen opinnäytetyössäni lapsen itsetunnon kehittymistä, esiopetusta ohjaavien asiakirjojen tavoitteita lapsen itsetunnon vahvistamisen näkökulmasta ja esiopetuksen työntekijän mahdollisuuksia vahvistaa lapsen itsetuntoa. Haastattelin opinnäytetyöhöni kahta kemiläistä esiopetuksen työntekijää. Selvitin, millainen näkemys heillä on itsetunnon määritelmästä ja millaisia keinoja heillä on lapsen itsetunnon vahvistamiseen.

Aihe opinnäytetyöhöni tuli kirjoittaessani ammattianalyysiä viimeisestä harjoittelupaikastani päiväkodin esiopetusryhmässä. Silloin tutustuin esiopetuksen valtakunnallisiin tavoitteisiin ja huomasin yhden tärkeän esiopetuksen tavoitteen, lapsen terveen itsetunnon vahvistamisen. (Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2010, 6.) Halusin perehtyä tarkemmin siihen, mitä itsetunto tarkoittaa ja millä tavoin lapsen itsetunnon vahvistaminen toteutuu esiopetuksen arjessa. Tavoitteeni oli selvittää, millä tavoin työntekijä voi vahvistaa lapsen itsetuntoa esiopetuksessa.

Halusin ottaa tarkastelukohteeksi esiopetusikäisten lasten itsetunnon vahvistamisen, sillä esiopetuksen merkitys lapsen terveen itsetunnon rakentajana korostuu nykyään siitä syystä, kun lähes kaikki suomalaisista kuusivuotiaista lapsista osallistuvat esiopetukseen. Esiopetuksella on mahdollisuus vaikuttaa myönteisesti lähes jokaisen suomalaisen esiopetusikäisen lapsen itsetuntoon. (Oikeus esiopetukseen 2010.) Halusin perehtyä opinnäytetyöni aiheeseen esiopetuksen työntekijän näkökulmasta, koska tulevana lastentarhanopettajana minua kiinnostaa, millä tavoin kasvattaja voi vaikuttaa rakentavasti lapsen itsetuntoon. Opinnäytetyössäni olen perehtynyt itsetunnon teorioihin siitä näkökulmasta, mitä työntekijän tulee tietää itsetunnosta ja sen kehittymiseen vaikuttavista tekijöistä, jotta työntekijä voi vahvistaa lapsen itsetuntoa.

Opinnäytetyöni alussa kerron opinnäytetyön toteutuksesta, käyttämästäni tutkimus- ja analyysimenetelmistä ja opinnäytetyöprosessista. Opinnäytetyöni teoreettisessa osuudessa perehdyn itsetunnon ja minäkuvan käsitteisiin, kehitykseen ja itsetunnon osalualueisiin. Lisäksi käsittelen esiopetusta ohjaavia asiakirjoja itsetunnon ja minäkuvan näkökulmasta sekä esiopetuksen työntekijän roolia lapsen itsetunnon vahvistajana. Teo-

riaosuuteen olen liittänyt myös haastatteluaineistoa. Lopuksi pohdin opinnäytetyöni tuloksia ja ajatuksiani opinnäytetyöprosessista.

2 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS

2.1 Tutkimuskysymys ja kohdejoukko

Opinnäytetyöni tutkimuskysymys muodostui, kun aloin miettiä, mitä haluan tietää valitsemastani aiheesta ja millaisia tavoitteita asettaisin opinnäytetyölleni. Halusin työssäni selvittää, mitä tarkoittaa käsite itsetunto ja mistä se muodostuu. Tavoitteenani oli saada tietoa siitä, miten lapsen itsetuntoa voidaan kasvatuksella vahvistaa esiopetuksessa. Valitsin opinnäytetyöni aiheeksi lapsen itsetunnon vahvistamisen, koska se on keskeinen tavoite varhaiskasvatusta ja esiopetusta ohjaavissa valtakunnallisissa opetussuunnitelmissa. (Koivisto 2007, 16). Valitsin opinnäytetyöni tarkastelukohteeksi esiopetusikäiset lapset, sillä lapsen itsetunto alkaa muotoutua 5-7 vuoden iässä. (Aho & Tarkkonen 1999, 133).

Tutkimukseni kohderyhmäksi valitsin esiopetuksen työntekijät, koska he tietävät parhaiten esiopetusikäisten lasten itsetunnosta ja sen vahvistamisesta. Kohderyhmän valinta oli selkeä, sillä tulevana lastentarhanopettajana minua kiinnostavat työntekijöiden näkemykset ja kokemukset lapsen itsetunnon vahvistamisesta. Opinnäytetyössäni keräsin aineistoa haastattelemalla kahta kemiläistä esiopetuksen työntekijää. Ensimmäinen haastateltava oli esiopettaja ja toinen haastateltava oli lastenhoitaja. Kummallakin haastateltavalla oli pitkä työkokemus varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen parista. Haastateltaville kerroin etukäteen, mihin tarkoitukseen tarvitsen haastatteluja ja annoin heille alustavan tutkimussuunnitelmani. Haastatteluilla otin selvää, millainen näkemys haastateltavilla on itsetunnon määritelmästä ja millaisia keinoja heillä on lapsen itsetunnon vahvistamiseen esiopetuksessa. Haastateltavat eivät halunneet nimeään käytettävän opinnäytetyössäni.

Opinnäytetyöni tutkimuskysymys oli:

- Millä tavoin lapsen itsetuntoa voidaan vahvistaa esiopetuksessa?

Tutkimuskysymyksen avulla tavoitteeni oli selvittää, miten lapsen itsetunnon vahvistaminen toteutuu esiopetuksen teoriassa ja käytännön työssä. Haastattelujen kautta otin selvää, millä tavoin lapsen itsetunnon vahvistaminen toteutuu esiopetuksen arjessa.

Haastattelujen pääteemoiksi valitsin: lapsen itsetunnon ja sen vahvistamisen, esiopetuksen lapsen itsetunnon näkökulmasta sekä työntekijän roolin lapsen itsetunnon vahvistajana. Tutkimusaineistona käytin haastattelujen lisäksi esiopetusta ohjaavia asiakirjoja: Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2010 ja Kemin kaupungin Esiopetuksen opetussuunnitelma (2009).

Tutkimuskysymyksen ja kohdejoukon valittuani pohdin, mitkä tutkimus- ja analyysimenetelmät vastaisivat parhaiten valitsemaani aiheeseen. Tutkimuskysymys toimi lähtökohtana laadullisen tutkimustavan, teemahaastattelun sekä aineiston teemoittelun ja sisällönanalyysin valinnalle.

2.2 Tutkimus- ja analyysimenetelmät

Opinnäytetyössäni käytin kvalitatiivista eli laadullista tutkimustapaa. Kvalitatiivisen tutkimustavan lähtökohtana on todellisen elämän kuvaaminen. Tutkimuksen kohdetta pyritään lähestymään mahdollisimman kokonaisvaltaisesti. Tutkijan omat arvolähtökohdat ohjaavat tutkimuksessa sitä, mitä ja miten tutkija pyrkii ymmärtämään tutkittavia ilmiöitä. (Hirsjärvi & Remes & Sajavaara 2004, 151–155.)

Kvalitatiivisen tutkimuksen tyypilliset piirteet voidaan jakaa seitsemään osioon. Ensimmäisenä piirteenä kvalitatiivisessa tutkimuksessa on kokonaisvaltainen tiedonhankinta, jossa aineisto kerätään luonnollisissa tilanteissa. Toisena tyypillisenä piirteenä tutkimuksessa suositaan ihmistä tiedon kerääjänä. Tutkija luottaa paremmin omiin tunteuksiinsa ja keskusteluihin tutkittavien kanssa kuin muilla mittausvälineillä hankittavaan tietoon. Kolmantena piirteenä tutkimuksessa on induktiivisen analyysin käyttö. Tutkijan tavoitteena on paljastaa aineistosta odottamattomia asioita. Neljäntenä piirteenä on laadullisten metodien käyttäminen aineiston hankinnassa. Laadullisia metodeja ovat muun muassa teemahaastattelu, ryhmähaastattelut ja osallistuva havainnointi. Viidentenä piirteenä on kohdejoukon valitseminen tarkoituksenmukaisesti. Kuudentena piirteenä on tutkimussuunnitelman muotoutuminen tutkimuksen edetessä. Suunnitelmia muutetaan olosuhteiden mukaisesti. Seitsemäntenä piirteenä tutkimusta käsitellään ja aineistoa tulkitaan ainutlaatuisena. (Hirsjärvi ym. 2004, 155.)

Opinnäytetyössäni toteutin edellä mainittuja laadullisen tutkimuksen yleisiä piirteitä. Tutkimusaineiston keräsin laadullista metodia käyttäen eli teemahaastatteluiden avulla. Opinnäytetyöhöni haastateltavat esiopetuksen työntekijät valitsin tarkoituksen mukaisesti. Halusin haastatella esiopetuksen työntekijöitä, jotta saisin heidän näkemyksensä lapsen itsetunnon vahvistamisesta käytännössä. Valitsin haastattelun kyselyn sijaan, koska halusin tarkastella aihettani mahdollisimman syvällisesti, jotta haastateltavien oma ääni tulisi parhaiten esille. Tutkimussuunnitelmani muokkaantui opinnäytetyöprosessin edetessä enemmän tutkimuksen aihetta vastaavaksi.

Teemahaastattelu tarkoittaa haastattelua, jonka haastatteli käy läpi tiettyjen haastatteluteemojen mukaan. Haastatteli on miettinyt ennen haastattelua tietyt haastatteluteemat, jotka antavat keskusteluille otsikot ja niiden avulla voidaan käydä vapaamuotoista keskustelua tietyistä aiheista. Haastatteli käy läpi jokaisen haastateltavan kanssa tietyt aiheet, mutta keskusteluiden laajuus ja järjestys voivat vaihdella. Yleensä haastattelut nauhoitetaan ja kirjoitetaan myöhemmin paperille ylös. Tutkija voi nostaa haastatteluiden aineistosta esille keskeisimmät asiat tutkimuksessaan esimerkiksi lainaamalla sitaatteja. Sitaaiteilla voidaan todistaa tutkijan esittämiä oletuksia tai ne voivat olla pohjana tutkijan omille pohdinnolle. Teemahaastattelututkimus koostuu tutkijan työn toteuttamisen selvityksestä, tutkimusaiheen teoriasta, aikaisemmista tutkimuksista, tutkimustuloksista ja pohdinnasta. (Eskola 2007, 32–46.)

Tekemäni haastattelut esiopetuksen työntekijöille etenivät tiettyjen teemojen mukaan, mutta teemojen järjestys hieman vaihteli. Haastatteluteemat ja –kysymykset muotoutuivat valitsemistani teoretiedoista opinnäytetyöhöni (Liite 1). Haastattelut tein ilman nauhuria, sillä haastateltavat eivät halunneet sitä käytettävän. Haastattelun aikana kirjoitin haastateltavien vastaukset käsin paperille ja myöhemmin kirjoitin vastaukset tietojenkäsittelyohjelmalle. Haastattelut kestivät yhteensä noin kolme tuntia. Ensimmäisestä haastattelusta kirjoitin haastateltavan vastauksia kolme (A4) paperia kummaltakin puolelta ja toisessa haastattelussa kirjoitin neljä (A4) paperia kummaltakin puolelta.

Analyysimenetelmäksi valitsin aineiston sisällönanalyysin ja teemoittelun. Sisällönanalyysi tarkoittaa tekstimuotoisen tai sellaiseksi muutettujen aineistojen analyysia. Tutkimusaineistoista etsitään eroja, yhtäläisyyksiä ja niitä tiivistetään. Sisällönanalyysin avulla voidaan muodostaa tiivistetty kuvaus tutkittavasta ilmiöstä, joka voidaan liittää laajempaan kokonaisuuteen. Sisällönanalyysissä aineisto jaetaan pienempiin osiin, jon-

ka jälkeen asiat käsitteellistetään ja niistä muodostetaan uusi kokonaisuus. Sisällönanalyysi on tekstimuotoisen aineiston kuvaamista sanoin. (Puusniekka & Saaranen-Kauppinen 2006.)

Teemoittelu on luonteva valinta analyysimenetelmäksi, kun tutkimusmenetelmänä on teemahaastattelu. Haastatteluissa puhutut tietyt teemat tulevat esille yleensä kaikissa haastatteluissa, mutta teemat voivat tulla esille eri tavoin ja painotuksin. Tutkijan tulee suhtautua ennakkoluulottomasti aineiston teemoitteluun, sillä haastatteluista voi löytyä myös uusia teemoja. (Puusniekka & Saaranen-Kauppinen 2006.) Haastatteluista saamani vastaukset järjestelin tiettyjen teemojen mukaisesti tekstinkäsittelyohjelman avulla. Teemoja olivat haastateltavan taustatiedot, lapsen itsetunto ja sen vahvistaminen, esiopetus lapsen itsetunnon näkökulmasta sekä työntekijän rooli lapsen itsetunnon vahvistajana. Kaikki edellä mainitut teemat löytyivät molemmista haastatteluista, eikä haastatteluista tullut esille uusia teemoja. Haastattelujen teemat tulivat esille hieman erilaisilla näkökulmilla.

2.3 Opinnäytetyön prosessi

Aloitin sosionomiopiskeluni syksyllä 2006 Kemi-Tornion ammattikorkeakoulussa. Jo opiskelun alussa minulle oli selvää, että haluan suuntautua opinnoissani lapsi- ja nuorisotyöhön. Halusin saada pätevyyden toimia lastentarhanopettajana. Sosionomiopinnoissa lastentarhanopettajan pätevyyden saa, kun opinnoissa suorittaa lapsi- ja nuorisotyön suuntavat opinnot, yhden yhdeksän viikon harjoittelun päiväkodissa ja opinnäytetyön aihe on varhaiskasvatukseen liittyvä. (Laki sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista 24.9.2005/272.)

Opinnäytetyön aiheen valitseminen varhaiskasvatuksen alueelta oli haastavaa, sillä minulla oli useita ideoita, mistä voisin tutkimukseni tehdä. Lopulta sain ajatuksen opinnäytetyön aiheeseen viimeisestä harjoittelupaikastani päiväkodin esiopetusryhmässä. Tehdessäni ammattianalyysia harjoittelusta, tutustuin valtakunnalliseen Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteisiin. Silloin mietin, miten esiopetuksen kasvatustavoite, lapsen terveen itsetunnon vahvistaminen, toteutuu käytännössä ja mitä itsetunto käsitteenä pitää sisällään. Luettuani teoriaa aiheesta enemmän, päätin perehtyä opinnäytetyössäni

juuri esiopetusikäisiin lapsiin ja heidän itsetuntonsa vahvistamiseen. Valitsemaani aihetta halusin käsitellä työntekijän näkökulmasta oman osaamiseni vahvistamiseksi. Mielestäni jokaisen kasvattajan olisi hyvä tietää, mitä itsetunto on, miten se vaikuttaa lapseen ja miten lapsen itsetuntoa voidaan kasvatuksella vahvistaa.

Aloitin opinnäytetyöni tekemisen keväällä 2010. Tein aiheestani alustavan tutkimussuunnitelman, jonka ohjaava opettajani hyväksyi. Halusin perehtyä lapsen itsetunnon vahvistamiseen esiopetuksessa asuinpaikkakunnallani Kemissä, koska se oli ajankäytön kannalta paras ratkaisu. Kun olin riittävästi perehtynyt opinnäytetyöni aiheeseen, otin yhteyttä Kemin päivähoidon johtajaan Benita Räsäseen. Lähetin hänelle tutkimuslupahakemuksen ja alustavan tutkimussuunnitelmani. Sain häneltä tutkimusluvan opinnäytetyölleni ja allekirjoitimme hankkeistamissopimuksen opinnäytetyöstäni keväällä 2011.

Tavoitteenani oli alun perin saada kolme esiopetuksessa työskentelevää lastentarhanopettajaa haastateltavaksi, mutta opinnäytetyön edetessä tein haastateltavien valintaan liittyviä muutoksia. Otin ensin yhteyttä kahteentoista Kemin esiopetuksessa työskentelevään lastentarhanopettajaan sähköpostilla, jossa kerroin opinnäytetyöstäni ja kysyin kiinnostuneita haastatteluihin. Sain sähköpostikyselyyni neljä vastausta, joista kaksi eivät halunneet osallistua haastatteluun ja kahden halukkaan haastateltavan kanssa yhteisistä aikatauluista ei löytynyt haastatteluille aikaa. Haastatteluiden ajankohta sattui kiireiseen huhtikuun loppuun, jolloin esiopettajilla oli pidettävänä lasten kasvatuskusteluja vanhempien kanssa. Olin yhteydessä puhelimitse yhteen kemiläiseen päiväkottiin, jossa olin ollut lastenhoitajan sijaisena esiopetusryhmässä ja kysyin sieltä halukkaita osallistumaan haastatteluun. Sain sieltä kaksi tuttua esiopetuksen työntekijää haastatteluun, yhden esiopettajan ja yhden lastenhoitajan. Haastattelut kävin tekemässä haastateltavien päiväkodissa 29.4.2011. Tein molemmat haastattelut samana päivänä ja peräkkäin, sillä haastattelut oli helpointa järjestää sillä tavoin haastateltaville ja minulle.

Haastatteluista sain paljon näkemystä opinnäytetyöni tutkimusongelmaan. Kirjoitin kummassakin haastattelussa vastaukset käsin paperille ja tarpeen mukaan tarkistin haastateltavilta, olinko kirjoittanut vastaukset oikein. Haastattelut kestivät yhteensä noin kolme tuntia. Haastattelut oli helppo purkaa myöhemmin tietojenkäsittelyohjelmalla valitsemieni teemojen alle.

Haastatteluiden liittäminen opinnäytetyöhön ja vastausten analysoiminen oli yllättävän haastavaa ja siihen kului paljon aikaa. Tekemäni opinnäytetyöaikataulut venyivät venymistään analysoidessani vastauksia. Tässä vaiheessa olisi ollut helpompaa pohtia vastauksia jonkun toisen opinnäytetyötekijän kanssa. Olin kuitenkin aiemmin päättänyt tehdä opinnäytetyöni yksin, sillä halusin tehdä opinnäytetyöni omien aikataulujeni mukaan.

Opinnäytetyöprosessi eteni rauhallisessa tahdissa vuosina 2010 – 2011, sillä tein samaan aikaan myös lastenhoitajan sijaisuuksia eri päiväkodeissa. Sijaisuudet pidensivät opinnäytetyöprosessiani, kun taas toisaalta sain uutta innostusta opinnäytetyöhöni aiheeseen päiväkotien työntekijöiltä ja lapsilta. Olen kiitollinen mahdollisuuksistani saada työskennellä eri päiväkodeissa ja nähdä millä tavoin päiväkotien työntekijät voivat omalta osaltaan vaikuttaa lasten itsetuntoon. Lastenhoitajan sijaisuudet ovat myös vaikuttaneet ajatuksiini opinnäytetyöni aiheesta.

3 ITSETUNNOSTA JA MINÄKUVAN KEHITTYMISESTÄ

3.1 Minäkuvan ja itsetunnon käsitteet

Minäkuva eli minäkäsitys tarkoittaa ihmisen käsitystä itsestään. Se on ihmisen käsitystä persoonastaan, osaamisestaan ja tavoitteistaan. (Keltikangas-Järvinen 2010, 137.) Sirkku Ahon (1996, 9–11.) mukaan minäkäsitys on kokonaiskäsitystä siitä, millaisena ihminen kokee itsensä, taustaltaan, ominaisuuksiltaan, ulkonäöltään ja arvoiltaan. Aho pitää minäkäsitystä ihmisen tärkeimpänä ominaisuutena useista syistä. Minäkäsitys ohjaa ihmisen käyttäytymistä, koska ihminen tekee asioita sen mukaan, millainen käsitys hänellä on itsestään. Minäkäsitys vaikuttaa ihmisen päätösten tekoon, sillä ihminen tekee ratkaisuja sen pohjalta, mikä on hänelle parasta. Ihminen ei aina toimi hänen todellisten taitojen ja ominaisuuksien mukaan. Minäkäsityksen avulla ihminen pitää itsensä psyykkisesti tasapainoisena. Se pitää yllä tasapainoa ajatusten, tunteiden ja havaintojen välillä. Ihmisen pohjimmaisena tavoitteena on vahvistaa ja puolustaa omaa minäkäsitystä. Ihminen valikoikin ympäristöstä sellaisia viestejä, jotka tukevat yksilön minäkuvaa. Minäkäsitys vaikuttaa myös siihen, mitä ihminen oppii ja miten hän tulkitsee asioita. Se määrää sitä, mitä ihminen tulevaisuudeltaan odottaa.

Ihmisen minäkuvaan kuuluu todellinen minäkäsitys ja ihanneminä. Todellinen minäkäsitys on sitä, millainen ihminen ajattelee olevansa. Ihanneminä kuvaa sitä, millainen ihminen haluaisi olla. Kun lapsi kehittyy normaalisti, on hänen todellisen minäkäsityksen ja ihanneminän välillä jännitettä ja hän haluaa kehittyä ihanneminäksi. Jos lapsi ajattelee ihanneminänsä olevan saavuttamattomissa, hänellä on liian korkeat tavoitteet ja hän ei koe koskaan onnistuvansa. Jos ihminen ajattelee todellisen minän ja ihanneminän olevan sama asia, kyseessä on narsistinen luonne. Silloin ihminen ajattelee omaavansa kaikki ne ominaisuudet, joita hän ihailee. (Keltikangas-Järvinen 2010, 151–152.)

Itsetunto tarkoittaa yksilön omaa tunnetta tai arviota minäkuvastaan. (Aho & Heino 2000, 3). Itsetunto on käsitteenä hyvin haastava. Itsetunto on ihmisen näkymätön ominaisuus, jota ei voi teknisin menetelmin mitata, mutta sillä on valtava merkitys ihmisen elämässä. Itsetunto on ihmisen sisäistä ajatusta itsestään ja taidoistaan. Se vaikuttaa suoraan ihmisen olemukseen, ajatuksiin, tekoihin ja siihen, miten muut ihmiset häneen suh-

tautuvat. Itsetunto on uskomusta, joka muuttuu koko ajan. (Cacciatore & Korteniemi-Poikela & Huovinen 2008, 12.)

Päivi Koivisto (2007, 31–32) määrittelee itsetunnon ihmisen päätelmäksi omasta arvostaan, merkityksestään sekä pätevydestään. Itsetunnon käsitteeseen sisältyy myös itsearvostus ja itseluottamus. Itsearvostus on luottamusta siihen, että ihmisellä on oikeus olla onnellinen, tuntea itsensä arvostetuksi ja hyväksytyksi. Itseluottamus on luottamista omiin kykyihin selviytyä elämän erilaisista haasteista. Itsetunto kehittyy, kun ihminen arvioi tekemiään asioita, omaa arvoaan ja sitä, kuka hän oikeasti on.

Itsetunto tarkoittaa itsensä tiedostamista, tuntemista ja arvostamista. Ihmisellä on hyvä itsetunto, kun hän tuntee omat vahvuutensa ja heikkoutensa, jotka hän myös hyväksyy. Silloin ihmisellä on myönteinen kuva itsestään ja hän on tyytyväinen itseensä. Ihmisellä on hyvä itsetunto, kun hän luottaa itseensä ja taitoihinsa sekä osaa arvostaa itseään. (Aho 1997, 19.) Hyvä itsetunto muodostuu ihmisen eri elämänalueisiin liittyvästä itseluottamuksesta ja itsevarmuudesta. Ihminen näkee oman elämänsä arvokkaana ja on tyytyväinen itseensä. Hyvä itsetunto näkyy uskalluksena asettaa itselle tavoitteita ja kykyinä kokea onnistumisia suorituksistaan. Arvostus muita ihmisiä kohtaan näkyy muiden ihmisten vahvuuksien huomaamisena ja toisten mielipiteiden arvostamisena. Hyvä itsetunto on itsenäisyyttä päätösten teossa ja ihmisen riippumattomuutta muiden ihmisten mielipiteistä. (Keltikangas-Järvinen 1994, 16–17.)

”Itsetunto on selvä kuva itsestä. Tiedostaa omat vahvuudet ja kestää pettymyksiä.” (Haastateltava 1.)

Ensimmäisessä haastattelussa haastateltava kertoi hyvän itsetunnon olevan selkeä kuva itsestä. Silloin ihminen tuntee omat vahvuutensa ja heikkoutensa ja myös hyväksyy ne. Hyvä itsetunto on sitä, että ihminen tuntee itsensä, hän tietää missä on hyvä ja mitä asioita hänen pitää vielä kehittää. Hyvän itsetunnon omaava henkilö pystyy myös käsittelemään pettymyksen tunteita. Pettymysten käsittelyä harjoitellaan esiopetuksen arjessa esimerkiksi erilaisilla lautapeleillä.

”Itsetunto on sitä, että voi olla oma itsensä. Osaa ottaa toiset huomioon, nauttii ja on iloinen tekemisestään. Voi luottaa siihen, että osaa tehdä asioita.” (Haastateltava 2.)

Toisessa haastattelussa haastateltava kuvaili hyvän itsetunnon olevan sitä, että ihminen voi olla täysin oma itsensä. Silloin hänen ei tarvitse esittää mitään muuta. Tällöin ihminen voi nauttia elämästään ja olla iloinen saavutuksistaan. Hyvä itsetunto näkyy itseensä luottamisena ja kykyä ottaa toiset ihmiset huomioon.

Kun ihmisellä on huono itsetunto, hän näkee itsessään enemmän huonoja ominaisuuksia kuin hyviä. (Keltikangas-Järvinen 1994, 16). Huonosta itsetunnosta kärsivä ihminen ei pidä itsestään tai hän pitää itseään muita ihmisiä huonompana. Silloin ihminen ei kykene ottamaan riskejä, sillä hän pelkää epäonnistumisia. Huono itsetunto estää lapsen kehittymistä, oppimista ja omien vahvuuksiensa hyödyntämistä. (Ahonen 1994, 63.) Huono itsetunto näkyy lapsen käyttäytymisessä eri tavoin. Lapsi voi olla arka, epävarma ja hän pelkää sosiaalisia tilanteita. Hän ei halua olla huomionkohteena ja pyrkii mukautumaan ympäristöön jäljittelemällä muiden käytöstä. Huono itsetunto voi näkyä myös häiritsevällä ja tyrannisoivalla käytöksellä, jolla lapsi pyrkii peittämään omaa tunnettaan heikkoudestaan tai peloistaan. Lapsi voi peittää huonoa itsetuntoaan valehtelemalla, välttämällä vastuutehtäviä tai häiritsemällä muita lapsia. Lapsi ei halua ilmaista omia mielipiteitään tai tunteitaan. Lapsi pelkää hylätyksi tulemista ja nöyryytystä. Tällöin lapsi ei ole aktiivinen muiden lasten seurassa ja hänen sosiaaliset taitonsa eivät kehity. Lapsella on epävarma käsitys itsestään ja hän tarvitsee paljon aikaa kuvatessaan itseään tai ystäviään. (Aho 1996, 21–25.)

Tekemissäni haastatteluissa haastateltavat olivat löytämäni teorian kanssa samaa mieltä huonosta itsetunnosta.

”Lapsi on arka ja vetäytyvä, ei ole innostunut tai kiinnostunut mistään. Tai on kiinnostunut vain omasta jutusta, esimerkiksi palapelistä yksin. Lapsen käytös voi olla myös päinvastaista, lapsi voi käyttäytyä aggressiivisesti tai vihaisesti. Aikuisen pitää auttaa molempia itsetunnon vahvistamisessa ja myös selvittää syyt. (Haastateltava 2.)

Haastateltava 2 kuvaili huonon itsetunnon näkyvän lapsen käyttäytymisessä arkuutena, innostumattomuutena yhteisiin tekemisiin tai aggressiivisena käytöksenä. Arka käytös voi näkyä lapsessa siten, että hän puhuu hiljaisella äänellä eikä uskalla tulla mukaan äänekkäisiin leikkeihin. Aggressiivinen käytös voi ilmetä siten, että lapsi kiusaa toisten lasten leikkejä esimerkiksi sotkemalla lasten tekemiä piirustuksia. Lapsi hakee huomiota negatiivisella käyttäytymisellä. Kun aikuinen tuntee lapsen, hän voi tukea lasta oikealla tavalla.

”Lapsi saattaa olla vetäytynyt, arka, pelokas, vaikea sopia ystävyysuhteita. Ei saa kavereita, joutuu riitoihin eikä kestä pettymyksiä. Pelkää haasteita ja vastoinkäymisiä.” (Haastateltava 1.)

Haastateltava 1 kertoi huonon itsetunnon omaavalla lapsella olevan vaikeuksia solmia pysyviä ystävyysuhteita. Lapsi ei saa kavereita ja joutuu usein riitoihin. Lapsi myös näyttää pettymyksen, kun ei ole saanut jotain mitä on halunnut tai jos on hävinnyt jossain pelissä. Aikuisen on tärkeä kohdella oikeudenmukaisesti kaikkia lapsia ja kannustaa lapsia ylittämään sopivia haasteita, jotta lapset saisivat onnistumisen kokemuksia.

3.2 Minäkuvan ja itsetunnon kehittyminen

Lapsen minäkuva alkaa muodostua heti lapsen syntymän jälkeen. Se muodostuu niistä kokemuksista miten lasta hoidetaan, miten hänen tarpeisiin vastataan ja millaista palautetta hän saa. Ensimmäisen vuoden aikana vauvalle kehittyy kokemus omasta tärkeydestään ja arvostaan, kun hänen tarpeisiinsa vastataan ja hänestä huolehditaan. Vauva oppii luottamaan kasvuympäristöönsä, kun hän saa toistuvia kokemuksia huolenpidosta. Muiden apuun ja huolenpitoon luottaminen antavat perustan lapsen itseluottamukselle. Kun lapsi kasvaa, hän alkaa oppia uusia asioita ja tulee enemmän tietoiseksi omasta osaamisestaan. Ympäristöstä saatu palaute vaikuttaa siihen, millainen käsitys lapselle syntyy omista taidoistaan. (Erho 2010, 30–31.) Kun yksivuotias lapsi alkaa harjoitella omia toimintojaan, hän tarvitsee paljon kannustusta uusien taitojen oppimisessa ja mahdollisimman vähän arvostelua. Onnistumisen kokemukset antavat pohjan lapsen itsetunnolle ja sille, että lapsi oppii myöhemmin arvostamaan itseään ja hyväksymään puutteensa. (Keltikangas-Järvinen 2010, 129.)

Lapsen minäkuva kehittyy peilisuhteen ja samastumisen kautta. Peilisuhte tarkoittaa vuorovaikutusta, joka tapahtuu, kun lapsi tarkkailee vanhempien suhtautumista häneen. Lapsi näkee itsensä ensin vanhempien antamasta peilistä. Peilisuhte alkaa lapsen ollessa puolivuotias, kun vanhemmat ihastelevat jotain lapsen toimintoa. Lapsi huomaa ihastelun, tekee uudestaan toimintoa ja yhdistää ihailun itseensä. Lapsi muodostaa minäkuvansa siitä, millainen hän on vanhempiensa kertoman mukaan. Peilisuhte jatkuu nuoruusiän loppuun asti. Samastuminen tarkoittaa sitä, että lapsi oppii vanhempien ja läheisten ihmisten käyttäytymismalleja. Myöhemmin lapsi ottaa vastaan myös lähiympä-

ristön asenteita ja mielipiteitä, jotka hän kokee itselleen sopiviksi. (Keltikangas-Järvinen 2010, 137, 147–149.)

Lapsen itsetunnon kehittymiseen vaikuttavat hänen perimänsä, taitonsa, fyysiset ominaisuutensa, mutta etenkin lapsen vuorovaikutussuhteet. Pienen lapsen itsetuntoon vaikuttavat eniten hänen vanhempansa, mutta myös muut lapselle läheiset aikuiset voivat vaikuttaa itsetunnon kehitykseen. Kasvaessaan lapsi arvostaa myös kodin ulkopuolisten ihmisten mielipiteitä itsestään. Lapsi arvostaa etenkin itselleen tärkeiksi kokemiensa ihmisten mielipiteitä. Esimerkiksi päiväkodin työntekijät voivat vaikuttaa rakentavasti lapsen itsetunnon vahvistamiseen. Kun lapsi on vähintään viisivuotias, myös toisten lasten rooli itsetunnon rakentajana alkaa korostua. (Koivisto 2007, 35.)

Itsetunnon kehittymisessä on keskeistä lapsen omat kokemukset siitä, miten rakastetuksi ja hyväksytyksi lapsi kokee itsensä. Lapsesta tulee sellainen, miten häntä kohdellaan ja hän arvostaa itseään sen mukaan kuin kokee toisten arvostavan häntä. (Aho 1997, 19.)

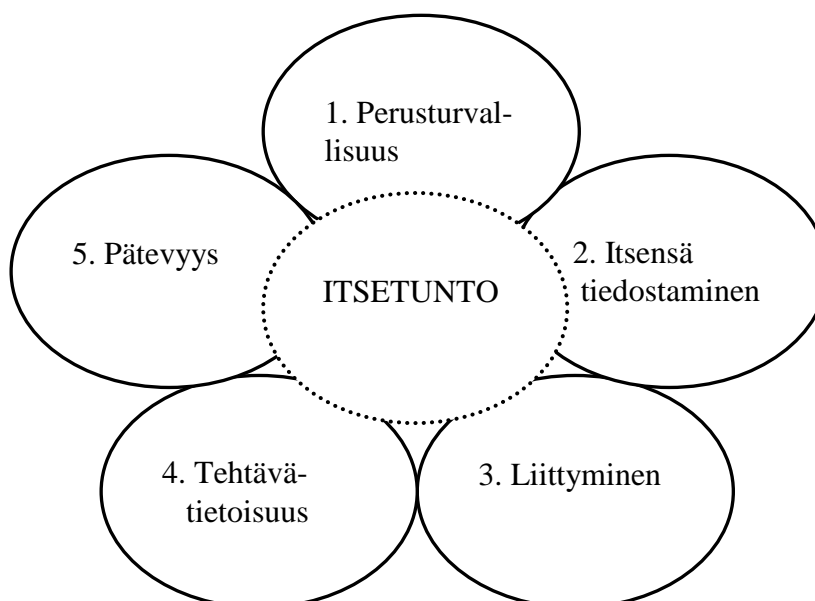
5-7 -vuotias lapsi osaa arvioida hyvin fyysisiä ominaisuuksiaan esimerkiksi pituutta tai hiustenväriä, mutta psyykkisten ominaisuuksien esimerkiksi rehellisyyden tai älykkyyden arvioinnissa on vaikeuksia. Lapsi yleistää helposti positiivisen tai negatiivisen ominaisuuden muillekin alueilla. Jos lapsi ajattelee olevansa hyvä yhdessä asiassa esimerkiksi laulamissa, hän luulee olevansa hyvä myös juoksemisessa. Tai vastaavasti, jos hän luulee olevansa huono piirtämään, hän luulee olevansa myös huono laskemaan matematiikkaa. Lapsi rakentaa minäkäsitystään kaikista kokemistaan asioista. (Aho 1997, 26.) Esiopetusikäisen lapsen itsetunto rakentuu sen mukaan, miten lapsi arvostaa itseään, tuntee omia vahvuuksiaan ja heikkouksiaan sekä hyväksyy itsensä. (Aho & Heino 2000, 18.)

Itsetunnon kehittymisestä voidaan käyttää vertauskuvana puun kasvamista. Lapsi on puu ja itsetunto on sen puun runko. Ensimmäisinä kasvuvuosina taimen kasvuun ja vahvistumiseen voi vaikuttaa jokainen lapselle läheinen ihminen. Kun puu on juurtunut johonkin paikkaan, se on ympäristönsä armoilla. Puun kasvaessa hyvässä kasvuympäristössä, sille kasvavat vahva runko ja tukevat oksat, jotka kannattelevat elämän tuulissa. Köyhässä maaperässä puulle kehittyy heikko runko ja heikot oksat. Samoin käy huonon itsetunnon omaavalle lapselle, jos hän ei saa kannustusta ja tukea, hänen on vaikea kohdata elämässään haasteita. Ensimmäisinä vuosina lapselle kasvuympäristön

muodostavat vanhemmat, sisarukset, isovanhemmat ja myöhemmin siihen tulevat ystävät, päiväkoti ja koulu. Kasvuympäristöön kuuluvat ihmiset ovat isompia puita, joiden kanssa lapsi kasvaa ja kehittyy. Lapsi tavoittelee valoa taivuttelemalla puun oksia ja yrittää saada juurillaan ravinteita. Itsetunnon ravinteita ovat vuorovaikutus ja omat pohdinnat. Itsetunto kasvaa vuorovaikutuksessa toisten ihmisten kanssa. Lapsen omien pohdintojen kautta hänelle kehittyy sisäinen vahvuus, itsetuntemus ja luottamus omaan selviytymiseen. (Cacciatore ym. 2008, 43–47, 56.)

3.3 Itsetunnon osa-alueet

Lapsen itsetuntoa voidaan vahvistaa esiopetuksen arjessa, esimerkiksi Borban ja Reasonerin itsetunnon mallin mukaan, jokaista itsetunnon osa-aluetta tukemalla. Tähän sain vahvistusta haastatteluista, joita olen referoinut teoriaosuuteen. Borban ja Reasonerin itsetuntoteorioiden mukaan itsetunto koostuu viidestä osa-alueesta (kuvio 1): perusturvallisuudesta, itsensä tiedostamisesta, yhteenkuuluvuudesta, tehtävätietoisuudesta sekä pätevyden tunteesta. Itsetunnon kolme ensimmäistä osa-aluetta antavat perustan lapsen itsetunnolle. Neljäs ja viides osa-alue tukevat lapsen itseohjautuvuutta ja itsensä vahvistamista. Itsetunnon vahvuus voidaan saavuttaa, kun kaikki viisi osa-aluetta ovat kehittyneet. (Aho & Tarkkonen 1999, 3–5.)

Kuvio 1. Itsetunnon malli. (Aho & Heino 2000, 4; mukailtu Borban mallista 1989, 6.)

Itsetunnon tärkein alue ja sen perusta on perusturvallisuus. Perusturvallisuus on psyykkistä ja fyysistä turvallisuuden tunnetta. Se on luottamista toisiin ihmisiin ja yksilön uskallusta olla oma itsensä. Kun lapsi kokee ympäristön turvalliseksi, hän voi kasvaa ja oppia, eikä hänen tarvitse pelätä vähättelyä tai nöyryytystä. Turvallinen ympäristö voidaan luoda rakentamalla luottamukselliset suhteet ihmisten välille, asettamalla tietyt rajat ja menettelytavat toiminnoille sekä luomalla avoin ja huolehtiva ilmapiiri. Luottamukselliset suhteet syntyvät, kun lapsi hyväksytään vahvuuksineen ja heikkouksineen, hänen yksityisyyttään kunnioitetaan ja lapsi tietää mitä häneltä odotetaan. Kun yhteisössä on yhdessä sovittu tietyt rajat ja menettelytavat toiminnoille, niin jokainen sitoutuu noudattamaan niitä ja tietää, mitä sääntöjen rikkomisesta seuraa. Avoimessa ja huolehtivassa ilmapiirissä lapsi tuntee, että hänestä välitetään ja huolehditaan. Positiivinen ilmapiiri luodaan ja ylläpidetään siten, että aikuinen on aidosti kiinnostunut lapsesta, on läsnä lapsen ongelmille ja opettaa miten positiivisia kommentteja annetaan ja vastaanotetaan. (Aho & Tarkkonen 1999, 6–36.)

Perusturvallisuutta voidaan luoda fyysisesti ja psyykkisesti. Perusturvallisuutta luovat fyysisesti turvalliset opetustilat, kuten esimerkiksi aidattu piha-alue. Psyykkistä turvallisuutta tuovat esiopetuksen yhteiset säännöt ja arjen rutiinit. Esiopetuksen tavoitteena on luoda sellainen oppimisympäristö, jossa lapsella on mukava olla ja oppia. Lapsen kokemaan turvallisuuteen vaikuttaa myös työntekijöiden hyvä ja luottamuksellinen suhde lapsen vanhempiin. Kun lapsi näkee ja kuulee, että hänen vanhempansa luottavat työntekijöihin, lapset katsovat vanhemmistaan mallia ja voivat myös luottaa työntekijöihin.

”Tavoitteena on luoda fyysisesti ja psyykkisesti turvallinen ympäristö, sellainen että lapsella on kiva olla. Olo on mukava ja siten voi myös oppia joltain. Eikä liikaa melua, jokaisella oma työrauha. Ketään ei leimata. Vanhempien kanssa avoin suhde ja luottamus hyvä.” (Haastateltava 2.)

Haastateltava 1 kertoi perusturvallisuuden tulevan siitä, kun aikuisella on aikaa kuunnella lapsen asioita. Aito kiinnostuminen lapsen asioista tulee esille siten, että aikuinen oikeasti kuulee, mitä lapsi hänelle kertoo ja lapsi kokee, että hänen asioista välitetään. Se tuo perusturvallisuutta, kun lapsi kokee voivansa kertoa aikuiselle mitä tahansa.

”Aikuisella on aikaa lapselle. Lapsi voi kertoa omat asiat. Lasta kuunnellaan ja lapsi tulee kuulluksi.” (Haastateltava 1.)

Perusturvallisuutta lisätään myös tiedottamalla esiopetuksen asioista lapsille ja vanhemmille. Lapset ja vanhemmat saavat tietoa esimerkiksi päivän tapahtumista ja he voivat ennakoitua tulevaan.

”Turvallisuus syntyy tiedottamisesta. Osa lapsista osaa jo lukea, niin lapsille ja aikuisille on päiväkodin seinällä ilmoitustaulu, jolle on kirjoitettu joka päivälle tapahtumat ja ruoka. Lapset voivat ennakoitua päivän tapahtumiin.” (Haastateltava 2.)

Kun lapsi kokee esiopetuksessa olonsa turvalliseksi, voidaan alkaa vahvistaa lapsen itsensä tiedostamista. Itsensä tiedostamiseen kuuluu se, että yksilö tuntee itsensä, osaa arvioida omia ominaisuuksiaan, eikä häpeä erilaisuuttaan. Jotta lapsi saa vahvan itsetunnon ja positiivisen minäkuvan, on hänen osattava arvioida itseään realistisesti. Se, mitä lapsi ajattelee itsestään, voi olla myös vääristynyttä, mutta se on hänen todellisuutta ja vaikuttaa hänen käyttäytymiseen. Lapsen heikko itsensä tiedostaminen näkyy siten, että hän antaa itsestään ja muista negatiivisia arvioita, hakee huomiota negatiivisella käyttäytymisellä ja on riippuvainen aikuisesta. Itsensä tiedostamista voidaan kehittää opettelemalla arvioimaan itseään, hyväksymään ihmisten erilaisuutta sekä harjoittelemalla tunteiden tiedostamista ja hallintaa. Kun lapsi on oppinut tuntemaan itsensä ja hyväksymään erilaisuutensa, hän voi vähitellen oppia arvioimaan myös muita ihmisiä ja hyväksyä heidän erilaisuutensa. (Aho & Tarkkonen 1999, 36–70.)

Lapsen itsearviointia voidaan lisätä keskusteluiden ja leikkien avulla. Haastateltavan 1 mukaan omien tekojen syy- ja seuraussuhteiden pohtiminen lasten kanssa on tärkeää. Esimerkiksi riitatilanteen selvittelyssä lapsi saa miettiä omaa ja myös toisen lapsen osuutta riitaan. Aikuinen on myös avainasemassa tunteiden käsittelemisessä. Aikuinen voi auttaa lasta antamaan tunteille nimiä ja auttaa lasta ymmärtämään toisen lapsen tunteita.

”Syy-seuraus omille teoille. Heti tilanteessa selvitetään lapsen oma osuus, toisen osuus, suututuksen syy tai vastaavasti mikä oli kivaa.” (Haastateltava 1.)

Yhteenkuuluvuuden tunteet tarkoittavat yksilön kokemuksia siitä, että hän kokee olevansa hyväksytty johonkin yhteisöön ja hänellä on sosiaalisia taitoja toimia siellä. Vahvan itsetunnon saavuttaminen riippuu muiden ihmisten palautteesta ja suhtautumisesta häneen. Ryhmään kuulumisen vahvistaa lapsen sosiaalisia taitoja ja kehittää lapsen itse-

tuntoa. Heikot yhteenkuuluvuuden tunteet voi ilmetä lapsen eristäytymisenä ryhmästä, välinpitämättömyytenä muita kohtaan tai puolustusmekanismeja käyttämällä kuten pelleilynä tai tyrannisoitina. Yhteenkuuluvuuden tunteita voidaan lisätä vahvistamalla lapsen sitoutumista ryhmään, kehittämällä sosiaalisia taitoja sekä harjoittelemalla toisten tukemista ja kannustamista. Yhteenkuuluvuuden tunteiden kannalta on tärkeää, että jokainen yksilö tuntee kuuluvansa johonkin yhteisöön ja kokee olevansa siellä tarpeellinen ja hyväksyty. Yhteisillä projekteilla voidaan vahvistaa ryhmään sitoutumista, vähentää kiusaamista sekä innostaa ujut ja syrjäänvetäytyvät lapset osallistumaan. Itsetuntonaan heikolla lapsella voi esiintyä puutteita sosiaalisissa taidoissa, kuten esimerkiksi, miten ystäväystytään ja ylläpidetään ystävyyttä. Sosiaalisia taitoja voidaan harjoitella esimerkiksi erilaisten roolileikkien avulla. Lapsen vahva itsetunto näkyy toisten huomioon ottamisena, kannustamisena ja auttamisena. Toisen ihmisen kannustaminen vahvistaa kannustuksen saajan ja viestin antajan itsetuntoa. (Aho & Tarkkonen 1999, 70–96.)

”Päiväkodissa joka päivä kokoonnutaan eskaripiiriin ja piiri aloitetaan sillä, että jokainen lapsi laskee itsekseen, montako lasta on paikalla. Jokainen saa vuorollaan sanoa luvun, jonka sai lapsi määrystä. Laskijaksi voidaan ottaa myös yksi lapsista, joka laskee jokaisen lapsen koskettamalla olkapäähän.” (Haastateltava 2.)

Ryhmään kuuluvuuden tunnetta voidaan vahvistaa joka päivä esiopetuksessa esimerkiksi aloittamalla esiopetus niin, että annetaan lapsille laskutehtävä paikallaolijoista ja juttelemalla siitä, keitä ryhmästä on poissa. Tavoitteena on huomioida jokainen lapsi ryhmään kuuluvaksi.

”Lapsen tukeminen. Pitää osata vaistota lapsi ja tukea pienissä asioissa ensin. Kannustaa puhumaan heikon itsetunnon omaavat lapset ja saada heidät osaksi ryhmää.” (Haastateltava 2.)

Ryhmään kuuluvuutta voidaan myös vahvistaa niin, että pienin askelin kannustetaan heikon itsetunnon omaavia lapsia puhumaan rohkeammin ja kertomaan omista asioista, jotta heidät saadaan osaksi ryhmää.

Tehtävätietoisuus pitää sisällään tavoitteiden asettamisen, aloitteellisuuden ja motivaation. Itsetuntonaan vahvalla yksilöllä on selvä suunta elämässään ja hän osaa asettaa realistisia tavoitteita itselleen. Hän elää suunnitelmiensa mukaan, tekee aloitteita ja ottaa vastuuta suorituksistaan. Tavoitteiden saavuttaminen ja onnistumiset innostavat ottamaan vastaan uusia haasteita. Kun lapsen tehtävätietoisuus on heikko, silloin lapsi ei ole

motivoitunut, eikä hän uskalla tehdä päätöksiä ja hän välttää vastuunkantamista. Tehtävä- ja tavoitetietoisuutta voidaan lisätä harjoittelemalla päätösten tekoa, vastuunottamista ja opettelemalla asettamaan itselle realistisia tavoitteita. Kun lapsi huomaa, että hän voi itse vaikuttaa asioihin, hän alkaa vähitellen ottaa vastuuta päätöksistään. Päätösten teon harjoittelussa on tärkeä huomata, ettei ongelmiin ole olemassa vain yhtä ratkaisua, vaan niitä on useita ja kaikilla niillä on erilaiset seuraukset. Kun lapsi osaa asettaa itselleen tavoitteita, joihin hänen taitonsa ja kykynsä riittävät, hän voi kokea onnistumisia suorituksistaan ja hänen itsetuntonsa vahvistuu. (Aho & Tarkkonen 1999, 97–116.)

”Tärkeää on luoda tilanteita, jossa lapsi kokee onnistumisen tunteita. Jos lapsi asettaa liian korkeita tavoitteita, aikuisen tehtävä on antaa vaihtoehtoja.” (Haastateltava 1.)

Esiopetuksen työntekijä auttaa lasta onnistumaan, eikä aseta lasta liian vaikeiden haasteiden eteen. Kun työntekijä tuntee lapset, hän voi antaa kunkin lapsen omalle tasolle sopivia tavoitteita. Esimerkiksi toiset lapset ovat parempia matematiikassa ja heille voi antaa haastavampia tehtäviä, ja toiset lapset oppivat hitaasti matematiikkaa, joten heille voidaan antaa helpompia tehtäviä. Lapset saavat onnistumisen kokemuksia, kun he ovat saaneet jonkin tehtävän suoritettua.

Pätevyyden tunteet ovat yksilön onnistumisen ja taitavuuden kokemuksia elämän eri alueilla. Onnistumisen kokemusten kautta yksilö voi tuntea itsensä arvokkaaksi ja tärkeäksi myös muille ihmisille. Pätevyyden tunteet ovat vahvoja, kun yksilö tuntee omat vahvuudet ja heikkoudet. Hän arvostaa itseään sellaisenaan ja osaa hyödyntää vahvuuksiaan. Hän odottaa onnistumisia, mutta osaa myös ottaa epäonnistumiset vastaan arvokkaina oppimiskokemuksina. Lapsen pätevyyden tunteiden ollessa heikot, hän ei halua kertoa mielipiteitään, vähättelee suorituksiaan ja luovuttaa helposti epäonnistumisen pelossa. Pätevyyden tunteita voidaan kehittää oppimalla tunnistamaan omat vahvuudet ja heikkoudet, hyväksymään itsensä sellaisenaan ja oppimalla antamaan tunnustusta itselleen. Omien vahvuuksien tunnistaminen vahvistaa itsetuntoa ja lisää elämän hallinnan kokemuksia. Heikkouksien tunnistamisessa on tärkeä tiedostaa, että jokaisella ihmisellä on heikkouksia. Heikkouksia on kahdenlaisia, toisiin voi itse vaikuttaa, kun taas toisten heikkouksien kanssa on opittava elämään. Itsetunnon vahva lapsi tietää itse olevansa hyvä ja onnistunut suorituksissa, eikä tarvitse muiden ihmisten kannustusta. Kun ulkopuolinen henkilö ei anna jatkuvasti arviota lapsen onnistumisista, lapsi kokee

voivansa itse hallita elämäänsä. Kun lapsi kannustaa itse itseään, hän toimii itsensä vahventajana ja sisäisesti motivoituneena. (Aho & Tarkkonen 1999, 117–132.)

”Lapsi luonnostaan kokeilee ja tutkii. Lapset iloitsevat kaikesta onnistumisesta, kun on osannut jotain, niin (sitä) haluaa myös kokeilla uudestaan.”
(Haastateltava 1.)

Lapset oppivat esiopetuksessa tuntemaan omia vahvuuksiaan ja heikkouksiaan tekemällä ja kokeilemalla erilaisia asioita. Lapset ovat luonnostaan uteliaita tutkimaan ja kokeilemaan uusia asioita. Kun lapsi oppii uuden asian, hän myös iloitsee siitä ja haluaa kokeilla sitä uudestaan. Onnistumisen kokemukset tuntuvat hyvältä ja tukevat lapsen itsetunnon kehittymistä.

4 ESIOPETUSTA OHJAAVIA ASIAKIRJOJA ITSETUNNON JA MINÄKUVAN NÄKÖKULMASTA

4.1 Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2010

Esiopetus pohjautuu yhteiskunnan perusarvojen lähtökohdista. Esiopetukseen vaikuttavat Suomen lainsäädäntö sekä kansainväliset sopimukset ja suositukset, joiden tavoitteena on vaalia ihmisoikeuksia. Esiopetuksella edistetään lapsen kasvua ihmisyyteen ja yhteiskunnan jäsenyyteen ohjaamalla lasta kantamaan vastuuta teoistaan, kunnioittamaan toisia ihmisiä ja noudattamaan yhteisesti laadittuja sääntöjä. (Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2010, 6–7.) Lapsella on oikeus maksuttomaan esiopetukseen vuotta ennen oppivelvollisuuden alkamista. (Oikeus esiopetukseen 2010.)

Esiopetuksen sisältö perustuu Opetushallituksen laatimiin Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteisiin. Esiopetuksen opetussuunnitelmaan perusteet on asiakirja, johon on kirjattu muun muassa esiopetuksen tehtävä, kasvatuksen ja oppimisen tavoitteet sekä esiopetuksen pedagoginen toteuttaminen. Esiopetuksen tehtävänä on edistää lapsen kokonaisvaltaista kasvua, kehitystä ja oppimista. Esiopetuksessa seurataan ja tuetaan yhteistyössä kotien kanssa lapsen kokonaisvaltaista kehitystä sekä ennalta ehkäistään vastoinkäymisiä. Esiopetuksen tavoitteet määräytyvät lapsen yksilöllisen kehittymisen ja oppimismahdollisuuksien mukaan. Lapset oppivat uusia asioita erilaisten leikkien avulla. Esiopetuksen tavoitteena on taata lapsille tasapuoliset edellytykset koulun aloittamiseen. (Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2010, 4–8.)

Esiopetuksen opetussuunnitelmassa lapsen itsetunnon vahvistaminen tulee esille useassa eri kohdassa. Esiopetuksen tehtävissä todetaan:

Tärkeää on vahvistaa lapsen tervettä itsetuntoa myönteisten oppimiskokemusten avulla sekä tarjota mahdollisuuksia monipuoliseen vuorovaikutukseen muiden ihmisten kanssa. (Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2010, 6.)

Esiopetuksen opetussuunnitelman tavoitteena on vahvistaa lapsen itsetuntoa antamalla lapselle myönteisiä oppimiskokemuksia. Tätä esiopetuksen tavoitetta tukee myös teoria

itsetunnon osa-alueen tehtävätietoisuuden tukemisesta ja haastateltavan 1 haastattelun referointi. Itsetunnon kehittymiseen vaikuttaa myös vuorovaikutus muiden ihmisten kanssa. Lapsi saa monipuolista vuorovaikutusta esiopetuksen arkisissa tilanteissa ja opetustilanteissa. Yleisen kasvatuksen ja oppimisen tavoitteissa esiopetuksen tavoitteisiin on kirjattu myös lapsen minäkuvan vahvistaminen. On tärkeää vahvistaa lapsen minäkuvaa, koska se liittyy läheisesti lapsen itsetuntoon. Minäkuvan ja itsetunnon käsitteissä määrittelin itsetunnon tarkoittavan yksilön omaa tunnetta tai arviota minäkuvasaan.

Yleisen kasvatuksen ja oppimisen tavoitteissa tulee esille lapsen hyvän itsetunnon tukemisen tavoite:

”Hän säilyttää oppimisen ilon ja innostuksen sekä uskaltaa rohkeasti ja luovasti kohdata uudet oppimishaasteet.” (Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2010, 7.)

Kun lapsella on hyvä itsetunto, hän voi iloita oppimisestaan asioista ja kohdata hyvällä itseluottamuksella uusia oppimisen haasteita. Uusien asioiden oppiminen vahvistaa lapsen itsetuntoa ja innostaa kokeilemaan uusia asioita uudestaan.

”Hänen toimimisensa vastuuntuntoisena yhteisön jäsenenä vahvistuu. Hän harjoittelee yhteiselämän pelisääntöjä ja sitoutumista niihin.” (Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2010, 7.)

Tämä tavoite tulee myös esille itsetunnon osa-alueissa perusturvallisuuden ja liittymisen tunteissa. Lapsen itsetuntoa tukee, kun hän oppii esiopetusryhmässä yhteistyön merkitystä ja sitoutuu yhteisiin sääntöihin.

”Hän oppii ymmärtämään tasavertaisuutta ja hyväksymään ihmisten erilaisuuden.” (Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2010, 7.)

Itsensä tiedostamiseen kuuluu, että yksilö tuntee itsensä, osaa arvioida omia ominaisuuksiaan, eikä häpeä olla erilainen. Jotta lapsi saa vahvan itsetunnon, on hänen osattava arvioida itseään realistisesti. Lapsi oppii ensin arvioimaan itseään ja hyväksymään itsensä. Sen jälkeen hän voi vähitellen oppia arvioimaan myös muita ihmisiä ja hyväksyä heidän erilaisuutensa.

Esiopetuksen yksityiskohtaisissa tavoitteissa ja sisällössä, kieli ja vuorovaikutus kohdassa mainitaan itsetunnon vahvistumisesta kielen avulla:

Esiopetuksessa tulee tukea lapsen ajattelun, sosiaalisuuden, tunteiden ja vuorovaikutustaitojen kehittymistä ja oppimisprosessia erityisesti kielen avulla. Näin lapsen tunne-elämä, luovuus ja itsetunto vahvistuvat. Lasta rohkaistaan ja ohjataan niin, että hänestä vähitellen kasvaa aktiivinen puhuja ja kuuntelija monenlaisissa vuorovaikutustilanteissa, niin arkisissa viestintätilanteissa kuin oppimistilanteissakin. Lapsi totuttautuu kertomaan ja keskustelemaan omista tunteistaan, toiveistaan, mielipiteistään ja ajatuksistaan sekä ilmaisemaan suullisesti havaintojaan ja päätelmiään. (Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2010, 12.)

Lapsen itsetuntoa voidaan vahvistaa, kun tuetaan lapsen ajattelua, tunteiden tiedostamista ja vuorovaikutustaitoja. Näitä taitoja voidaan tukea, kun vahvistetaan lapsen itsensä tiedostamista. Itsensä tiedostamista voidaan kehittää harjoittelemalla tunteiden tiedostamista ja hallintaa. Lapsen kanssa keskustellaan esimerkiksi onnistumisten ja pettymysten tunteista silloin, kun lapsen tunteet tulevat esille. Kielen avulla lapsia myös rohkaistaan kertomaan omia mielipiteitään ja kuuntelemaan toisia.

Lapsen kasvua ja oppimista tuetaan esiopetuksessa yleisesti, tehostetusti tai erityisen tuen kautta. Tärkeää on tukea lapsen tervettä itsetuntoa ja myönteistä minäkuvaa. Tuen järjestämisessä otetaan huomioon opetusryhmän ja jokaisen lapsen vahvuudet ja kehittymistarpeet. Kasvua ja oppimista tuetaan yhteisöön ja oppimisympäristöön liittyvillä ratkaisuilla. Esiopetuksessa huomioidaan erilaiset oppijat ja heitä tuetaan kunkin yksilöllisten tarpeiden mukaan. Lapsia rohkaistaan vastuullisuuteen ja aloitteellisuuteen. Lapsia ohjataan ja tuetaan erilaisissa haasteissa. Tavoitteena on vahvistaa lapsen itsetuntoa kannustavalla palautteella ja myönteisillä oppimiskokemuksilla. Opettajan tehtävänä on auttaa lapsia tunnistamaan heidän omat vahvuutensa ja voimavaransa. Kaikissa työkentelytilanteissa vahvistetaan lapsen oppimisen edellytyksiä, myönteistä minäkuvaa ja tekemisen iloa. (Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2010, 18–20.)

4.2 Esiopetuksen opetussuunnitelma

Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet antavat kehykset paikallisille esiopetussuunnitelmille. Paikalliset esiopetussuunnitelmat luovat toimivia kokonaisuuksia perusteissa määriteltyjen tavoitteiden ja sisältöjen pohjalta. Paikallisissa esiopetussuunnitelmissa huomioidaan myös lapsiin ja nuoriin liittyvät kunnan omat säädökset Opetussuunnitelma laaditaan kuntakohtaisesti, alueellisesti, päiväkotitai koulukohtaisesti. Lasten huoltajilla on mahdollisuus vaikuttaa opetussuunnitelman kasvatustavoitteisiin. Esiopetussuunnitelma tehdään yhteistyössä varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen kanssa. Opetussuunnitelma sisältää kuvauksen esiopetuksen toteuttamisesta ja oppimisympäristöstä. Opetussuunnitelma on opettajan työväline, joka ohjaa esiopetuksen suunnittelua ja toteutusta. (Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2010, 55.)

Kemin kaupungin esiopetussuunnitelmaan on tarkennettu valtakunnallisen esiopetussuunnitelman perusteita. Esiopetukseen on kirjattu tavoitteeksi lapsen kokonaisvaltaisen kehittymisen tukemisen. Lasta tuetaan sosiaalisena, fyysisenä ja psyykkisenä kokonaisuutena. Esiopetuksessa lapselle annetaan aikaa oivaltaa itse asioita, kertoa ajatuksiaan ja ilmaista omia tunteitaan. Tavoitteena on pitää yllä lapsen innostusta ja oppimisen iloa uusien asioiden oppimisessa. Kun lapsi osallistuu esiopetukseen, hänestä tulee ryhmän jäsen ja hän ymmärtää vertaisryhmän merkityksen oppimisessa. Esiopetuksen kasvattajat ja lapset sopivat yhteiset pelisäännöt, jotka lisäävät turvallisuuden tunnetta. Turvalliset rajat toimivat tärkeänä puitteena kaikelle toiminnalle. (Kemin kaupungin esiopetussuunnitelma 2009.)

Esiopetussuunnitelmassa oppimisympäristö muodostuu psyykkisestä, fyysisestä, sosiaalisesta, emotionaalista ja kognitiivisesta ympäristöstä, jossa esiopetusta järjestetään. Oppimisympäristössä on keskeistä vuorovaikutus opettajan ja lapsen sekä lapsiryhmän välillä. (Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2010, 10.) Kemin esiopetussuunnitelmassa oppimisympäristön tavoitteena on tarjota lapselle mahdollisuuksia leikkiä ja kokeilla asioita yksin ja yhdessä muiden lasten kanssa. Hyvä oppimisympäristö muodostuu positiivisesta, avoimesta, turvallisesta ja kannustavasta ilmapiiristä. (Kemin kaupungin esiopetussuunnitelma 2009.)

Kemin esiopetussuunnitelman mukaan lapsen kasvatustavasta jaetaan kasvatuskumppanuudella vanhempien ja esiopetushenkilöstön välillä. Kasvatuskumppanuuteen sisäl-

tyy tasavertaisuus, osallistuminen ja luottamuksellinen vuorovaikutus. Yhteistoiminnan kautta lapsi saa turvallisen perustan kasvulle ja oppimiselle. Tavoitteellisella yhteistyöllä voidaan tukea lapsen turvallista siirtymistä uuteen oppimisympäristöön. Lapsen esiopetuksen suunnitelma laaditaan yhteistyössä opettajan ja vanhempien kanssa. (Kemin kaupungin esiopetussuunnitelma 2009.)

*”Itsetunnon vahvistaminen on otettu huomioon kaikilla (esiopetuksen) osa-alueilla. Tehdään toimintaa sillä tavalla, että lapsi kokee onnistumisia.”
(Haastateltava 1.)*

Itsetunnon vahvistaminen on otettu huomioon kaikilla esiopetuksen osa-alueilla Kemin kaupungin esiopetussuunnitelmassa ja haastattelemani päiväkodin omassa esiopetuksen suunnitelmassa. Esiopetuksen arki suunnitellaan ja toteutetaan niin, että lapset saavat onnistumisen kokemuksia.

4.3 Lapsen esiopetuksen oppimissuunnitelma

Lapsen esiopetuksen oppimissuunnitelma on asiakirja, johon on kirjattu suunnitelma lapsen kasvun ja oppimisen kehittymisestä, esiopetuksen järjestelyistä ja lapsen tuen tarpeista. Oppimissuunnitelman tehtävänä on lisätä opettajan tietoisuutta lapsen tilanteesta ja auttaa yhteistyötä kotien kanssa. Suunnitelman avulla lapsen huoltaja saa tietoa lapsestaan ja voi tukea lastaan paremmin. Suunnitelmalla mahdollistetaan lapselle hyvät edellytykset kasvulle ja oppimiselle. Lapsen esiopetussuunnitelmassa voidaan arvioida lapsen kasvua ja oppimisen kehittymistä. (Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2010, 25–27.) Lapsen kasvun ja kehityksen arvioinnissa voidaan käyttää havainnointia, tehtäviä ja haastatteluja. Havainnoimalla voidaan seurata lapsen kehitystä leikeissä, erilaisissa tilanteissa tai tehtävissä. (Lummelahti 2001, 27–28.)

Esiopetuksessa arvioidaan lapselle asetettujen tavoitteiden toteutumista, yleisten esiopetuksen tavoitteiden ja lapsen oppimissuunnitelman tavoitteiden toteutumista. Opettaja tekee arviointia jatkuvasti esiopetuksen edetessä ja antaa palautetta arvioinnistaan. Opettajan tehtävänä on myös lisätä lapsen itsearviointia, jonka avulla lapsen minäkuva kehittyy. (Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2010, 55.)

Lapsen esiopetuksen oppimissuunnitelman tekee työntekijä ja lapsen vanhempi yhdessä. Lapsen vanhemmat tuntevat oman lapsensa ja tietävät, millainen lapsi heillä on kotona. Esiopetuksen ympäristössä lapsi voi käyttäytyä ja olla samanlainen kuin kotona, mutta lapsi voi myös käyttäytyä eri tavoin. Vertaisryhmässä nähdään, miten lapsi käyttäytyy ryhmässä, miten hän ottaa huomioon toisia lapsia ja missä lapsi tarvitsee tukea.

”Vanhemmalla on ensikäden tieto. Päiväkodissa voidaan kertoa lapsen toiminnasta vertaisryhmässä, missä lapsi tarvitsee tukea.” (Haastateltava 1.)

On tärkeää, että esiopetuksen työntekijät tietävät, missä asioissa kutakin lasta tuetaan, jotta lapsi saisi parasta mahdollista tukea oppimisen tavoitteissaan. Kun työntekijä tietää, missä asioissa kukin lapsi tarvitsee harjoittelua, työntekijä voi asettaa lapselle sopivia tavoitteita, seurata tavoitteiden kehittymistä ja antaa palautetta kehittymisestä.

”Kaikki työntekijät tietävät missä asioissa kutakin lasta tuetaan.” (Haastateltava 2.)

5 ESIOPETUKSEN TYÖNTEKIJÄN ROOLI LAPSEN ITSETUNNON VAHVISTAJANA

5.1 Esiopetuksen työntekijän itsetunto

Lapsen itsetunnon vahvistaminen lähtee liikkeelle siitä, että työntekijä tietää, millainen itsetunto hänellä itsellään on ja miten se vaikuttaa hänen käyttäytymiseensä. Työntekijän oma itsetunto heijastuu myös lapsen itsetuntoon. (Aho & Tarkkonen 1999, 1.) Itsetunnoltaan vahva kasvattaja jaksaa kuunnella lapsia, on kärsivällinen ja sietää epävarmuutta. Hän pystyy hyväksymään erilaisuutta ja pystyy luoviin kasvatusratkaisuihin. Aikuisen roolimalli on tärkeä lapsen itsetunnon kannalta. Itseensä luottava elämänsänsä voidaan oppia vain toiselta ihmiseltä, joka luottaa itseensä. Kasvattajan tulisi myös tuntea omat vahvuutensa ja heikkoutensa sekä hyväksyä itsensä, jotta hän voi oppia tuntemaan muitakin ihmisiä. (Aho 1996, 49–52.)

”Itsellä täytyy olla vahva itsetunto, jotta voi auttaa toista.” (Haastateltava 2.)

Tekemistäni haastatteluista tuli kummastakin selvästi esille, että työntekijän oman itsetunnon tulee olla vahva, jotta hän pystyy vahvistamaan lapsen itsetuntoa. Kun työntekijä tuntee itsensä, hän voi myös oppia tuntemaan lapsen.

”Työ vaatii hyvää itsetuntoa, sillä joutuu kestäämään arviointeja, lapselle ahdistavia asioita, perheen vaikeita asioita ja tilanteita. Pitää olla vahva ammatti-identiteetti.” (Haastateltava 1.)

Esiopetuksen työntekijän vahva ammatti-identiteetti auttaa ottamaan vastaan positiivista ja kehittävää palautetta. Ammatti-identiteetti muodostuu oman persoonan lisäksi, ammattikoulutuksesta ja työstä saadusta ammattitaidosta. Kun työntekijällä on vahva ammatti-identiteetti, hän pystyy perustelevaan omat kasvatuskäytäntönsä ja myös myöntämään omat virheensä. Työntekijän on oltava vahva ja pystyttävä käsittelemään lapsen kanssa joskus myös vaikeita asioita, esimerkiksi lapsen vanhempien avioeron vaikutuksia lapseen. Työntekijän on oltava valmis tukemaan lasta erilaisissa tilanteissa ja tarvittaessa pyytää apua muilta.

5.2 Esiopetuksen työntekijän rooli itsetunnon vahvistajana

Kun lapsi rakentaa itsetuntoaan, on kasvattajan rooli tärkeässä osassa. Lähtökohtana lapsen itsetunnon vahventamisessa on se, että kasvattaja on aidosti kiinnostunut lapsesta ja tiedostaa itsetunnon merkityksen lapsen elämän kannalta. Itsetunnon vahvistamisen edellytyksenä on myös se, että kasvattaja tuntee lapsen. Kasvattajan tulisi tietää jokaisen lapsen kohdalla, millainen vuorovaikutus ja palaute ovat oikeanlaista. Kasvatustyötä tulisi ohjata huomioimalla yksilöiden erilaisuudet. (Aho 1996, 48–49.) Jokainen lapsi on erilainen persoonaltaan ja osaamiseltaan, joten jokaisen lapsen itsetuntoa tulee tukea yksilöllisesti. (Koivisto 2007, 149.)

Lasta voidaan huomioida yksilöllisesti, kun lapsen kohtaamiseen keskitytään, lapsen asioista ollaan kiinnostuneita ja lapselle annetaan myönteistä palautetta. Yksilöllistä huomiota voidaan antaa sanallisen tai sanattoman viestinnän kautta. Esiopetuksen työntekijä voi huomioida ja vahvistaa lapsen itsetuntoa sanattomalla viestinnällä, kuten ottamalla katsekontaktia lapseen ja tulemalla fyysisesti lähemmäs lasta, johon haluaa ottaa kontaktia. Itsetuntoa vahvistava vuorovaikutus on enimmäkseen positiivista ja se siihen kuuluu lapsen yksilöllistä huomiointia. (Koivisto 2007, 133, 148–150.) Lapsen itsetunto muodostuu niistä kokemuksista, mitä lapsi saa läheisiltä ihmisiltä ja ympäristöstä. Lapsen itsetunnon kehittymiseen vaikuttavat aikuisten käsitykset lapsesta ja suhtautumiset lapsen onnistumisiin ja epäonnistumisiin. (Keltikangas-Järvinen 1994, 123.)

Työntekijä osaa oikealla tavalla kohdella ja kannustaa lasta, kun hän tuntee lapsen. Silloin työntekijä tietää, missä asioissa lapsen pitää vielä kehittyä ja osaa antaa palautetta lapsen onnistumisissa oikeaan aikaan.

”Tärkeä on oma rooli. Se, että tuntee lapset, niin osaa oikealla tavalla kohdella.” (Haastateltava 2.)

Työntekijä voi vahvistaa lapsen itsetuntoa omalla toiminnallaan. Työntekijä voi iloita omista onnistumisistaan ja suhtautua omiin epäonnistumisiin huumorilla. Lapsi oppii iloitsemaan asioista ja ottamaan helpommin epäonnistumisen kokemuksia vastaan, kun työntekijä näyttää mallia omista kokemuksistaan.

”Aikuinen antaa mallin. Onnistuneista asioista voi iloita, huumorintaju on tärkeää epäonnistumisissa.” (Haastateltava 1.)

Esiopetuksen työntekijällä on mahdollisuus vaikuttaa lapsen itsetuntoon rakentavasti motivoivan palautteen avulla. Työntekijän tulisi antaa palautetta oikeaan aikaan, mahdollisimman heti huomaamistaan asioista, sillä huonosta itsetunnosta kärsivät lapset pyrkivät unohtamaan häntä koskevat ristiriitaiset tiedot. Palautteen annossa tulisi lähteä liikkeelle lapsen itsearviointista ja sitten vasta aikuisen mielipiteestä. Positiivista palautetta tulisi antaa ensin, sen jälkeen kertoa ongelmakohdista ja lopuksi vielä palata positiivisiin asioihin. Palaute tulisi antaa vakuuttavasti ja kiireettömästi. Lapsen ja aikuisen suhde kasvatustilanteissa vaikuttaa merkittävästi itsetunnon vahvistamiseen. Aikuisen täytyy olla luotettava ja oikeudenmukainen. On tärkeää, että aikuinen pitää lupaamansa asiat lapselle, muuten lupauksen rikkominen vaikuttaa negatiivisesti lapsen ja aikuisen suhteeseen. (Aho 1996, 52–54.)

Kasvattajan roolissa on myös tärkeä eläytyä lapsen maailmaan, jotta kasvattaja voi tukea lapsen itsetuntoa. Kiireettömät keskustelut lapsen kanssa auttavat työntekijää ymmärtämään lapsen ajatuksia ja tunteita. Esiopetuksen työntekijä pystyy tukemaan lasta, kun hän arvostaa lapsen kokemuksia ja eläytyy lapsen tunteisiin ja ajatuksiin. (Viljamaa 2008, 146.)

”Lapsista saa enemmän irti, kun saa keskustella henkilökohtaisesti. Nykyään päiväkodin kiire on huono asia, mutta rivien välistä tulee lapsilta pohdintoja, esimerkiksi pukemistilanteissa.” (Haastateltava 2.)

Haastateltavan 2 mukaan lapset kertovat enemmän omia ajatuksiaan, kun heidän kanssa voi keskustella kahdestaan. Vaikka esiopetuksen arki on usein hektistä, kun lapsia on paljon ja aikuisia vähän, niin onneksi työntekijä voi antaa lapsille omaa aikaansa esiopetuksen ”perustilanteissa” kuten esimerkiksi ulos pukemisen tai ruokailun ohella. Työntekijän on oltava valmis kuuntelemaan lasta silloin, kun lapsi haluaa kertoa hänelle jotain.

Esiopetuksen työntekijä voi vahvistaa lapsen itsetuntoa olemalla lapsen avustajana, kannustajana ja hyväksyjänä. Työntekijä tukee lasta hyväksymällä lapsen omana itsenään ja varmistamalla, että lapsi tuntee olonsa turvalliseksi esiopetuksessa. Lapselle on annettava aikaa yrittää, onnistua ja myös epäonnistua erilaisissa tehtävissä. (Maunumaa & Rauhala & Simojoki 2003, 6.)

6 POHDINTA

6.1 Opinnäytetyön tulosten pohdinta

Opinnäytetyöni tavoitteena oli perehtyä siihen, millä tavoin lapsen itsetuntoa voidaan vahvistaa esiopetuksessa. Esiopetuksen työntekijällä on useita keinoja vahvistaa lapsen itsetuntoa. Lapsen itsetuntoa on tärkeä vahvistaa, sillä se vaikuttaa lapsen ajatuksiin, tekoihin ja siihen, miten muut ihmiset häneen suhtautuvat. Itsetunto kehittyy vuorovaikutuksessa lapselle tärkeiksi kokemien ihmisten kanssa. Lapsen itsetunto on hyvä, kun lapsella on selkeä kuva itsestään, hän tietää omat vahvuutensa ja heikkoutensa sekä hyväksyy ne. Kun lapsella on hyvä itsetunto, hän voi olla oma itsensä, pystyy luottamaan toisiin, kestää pettymyksiä ja tuntee itsensä arvokkaaksi. Itsetunto on huono silloin, kun lapsi ei tunne itseään tai hän käyttäytyy arasti tai aggressiivisesti. Kun lapsella on huono itsetunto, hänen on hankala solmia kestäviä ystävyys-suhteita, hän pelkää haasteita ja hänen on hankala oppia uusia asioita.

Lapsen itsetunnon vahvistuminen ei tapahdu hetkessä, vaan se vie aikaa. Esiopetuksen työntekijä voi kohentaa lapsen itsetuntoa vahvistamalla itsetunnon osa-alueita: perusturvallisuuden, itsensä tiedostamisen, liittymisen, tehtävätietoisuuden ja pätevyyden tunteita. Itsetunnon tärkein osa-alue on perusturvallisuus. Kun vahvistetaan lapsen perusturvallisuuden tunnetta, lapsi voi tuntea olonsa turvalliseksi ja olla oma itsensä. Turvallinen ympäristö luodaan, kun esiopetuksessa hyväksytään jokainen lapsi omana itsenään ja lapsi tuntee, että hänestä välitetään. Kun lapsi kokee esiopetuksessa olonsa turvalliseksi, voidaan alkaa vahvistaa lapsen itsensä tiedostamista. Itsensä tiedostaminen tarkoittaa sitä, että lapsi tuntee itsensä ja pystyy arvioimaan itseään realistisesti. Itsensä tiedostamista voidaan lisätä keskustelemalla lapsen tunteista, kun tapahtuu esimerkiksi onnistumisten kokemuksia tai riitatilanteita. Kun lapsi oppii hyväksymään itsensä ja erilaisuutensa, hän voi oppia hyväksymään myös muita lapsia ja heidän erilaisuutta. Yhteenkuuluvuuden tunteita vahvistetaan harjoittelemalla ryhmässä sosiaalisia taitoja, toisten lasten kannustamista ja tekemällä yhteisiä projekteja. Tehtävätietoisuutta voidaan lisätä harjoittelemalla päätösten tekoa ja vastuunottamista päätöksistä. Esiopetuksen työntekijän tavoitteena on antaa lapselle sopivia tehtäviä, jotta lapsi voi kokea onnistumisia suorituksistaan. Pätevyyden tunteita voidaan vahvistaa oppimalla tunnistamaan omat vahvuutensa ja heikkoutensa sekä hyväksymään itsensä sellaisena kuin on.

Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2010 pitää tärkeänä tavoitteena lapsen terveen itsetunnon ja myönteisen minäkuvan vahvistamista esiopetuksessa. Lapsen itsetuntoa vahvistetaan esimerkiksi myönteisten oppimiskokemusten ja kannustavan palautteen kautta. Lapsi saa myönteisen oppimiskokemuksen, kun hän voi turvallisessa ympäristössä oppia jotain uutta ja hänen oppimisen iloaan tuetaan. Esiopetusryhmässä lapsi oppii tekemään yhteistyötä ja sitoutuu noudattamaan yhteisiä sääntöjä. Lapsen itsetuntoa voidaan vahvistaa kielen avulla, kun opetellaan vuorovaikutustaitoja ja tunteiden ilmaisua. Esiopetuksen merkitys lapsen terveen itsetunnon rakentajana korostuu siitä syystä, koska lähes kaikki suomalaisista kuusivuotiaista lapsista osallistuvat esiopetukseen.

Haastattelujen ja teorian tiedon perusteella voin todeta, että työntekijä voi vahvistaa lapsen itsetuntoa omalla toiminnallaan, tuntemalla lapsen ja antamalla lapselle myönteistä palautetta oikeaan aikaan. Työntekijän oman itsetunnon tulee olla vahva, jotta hän voi tukea lasta itsetunnon vahvistamisessa. Työntekijä voi vahvistaa lapsen itsetuntoa sanallisella ja sanattomalla viestinnällä. Sanaton viestintä on sitä, että työntekijä antaa huomiota lapselle ottamalla lapsen katsekontaktia ja tulemalla lapsen lähelle, kun haluaa ottaa kontaktia lapseen. Lapsi oppii iloitsemaan asioista ja ottamaan helpommin epäonnistumisen kokemuksia vastaan, kun työntekijä näyttää mallia omista ilon ja epäonnistumisen kokemuksistaan. Työntekijä oppii tuntemaan lapsen, kun hän on aidosti kiinnostunut lapsesta ja osaa myötäelää lapsen kokemuksia. Kun työntekijä tietää, missä asioissa lapsi tarvitsee harjoittelua, työntekijä voi asettaa lapselle sopivia tavoitteita, seurata tavoitteiden kehittymistä ja antaa myönteistä palautetta kehittymisestä.

6.2 Opinnäytetyön prosessista ajatuksia

Opinnäytetyöprosessi on kestänyt kaksi vuotta. Opinnäytetyön tekeminen on ollut mielenkiintoista sekä haastavaa. Tarkoitukseni ei ollut tehdä opinnäytetyötä näin kauan ja välillä olikin hankala motivoida itseäni jatkamaan tutkimustani. Tein opinnäytetyötä oman jaksamiseni mukaan ja jouduin usein joustamaan omista opinnäytetyöaikatauluista. Toisinaan kirjoitin opinnäytetyötä innokkaana yömyöhään, vaikka seuraavana aamuna oli aikainen herätys töihin, ja toisinaan työni seisoj pitkiäkin aikoja etenemättä ollenkaan. Opinnäytetyöni eteni rauhallista tahtia vuosina 2010–2011, sillä tein samaan aikaan myös lastenhoitajan sijaisuuksia kuudessa eri päiväkodissa. Sijaisuudet osaltaan

pidensivät opinnäytetyöprosessia, kun taas toisaalta sijaisuuksista sain uutta energiaa ja kannustusta jatkaa kirjoittamistyötäni.

Alun perin suunnittelin toteuttavani haastattelut kolmelle esiopetuksessa työskentelevälle lastentarhanopettajalle ja lähetin kaikille Kemin esiopetuksessa työskenteleville lastentarhanopettajille sähköpostia, jossa kysyin halukkuutta osallistua opinnäytetyöhöni. Valitsin haastattelujen aikatauluksi huhtikuun lopun, joka olikin esiopettajien kiireisintä aikaa, ja tämän ajan valinta oli yksi syy siihen, miksen saanut haluamaani tutkimusjoukkoa haastatteluun. Jälkeenpäin kuulin, että esiopettajille tulee paljon sähköpostia, joten olisin voinut saada postitse haastattelupyyntöni kullekin haastateltavalle varmasti perille. Aikataulun aikaistaminen ja haastattelupyyntöjen lähettäminen postitse, olisivat voineet vaikuttaa siihen, että olisin saanut alun perin haluamani tutkimusjoukon. Olen kuitenkin tyytyväinen siihen, että sain haastateltavaksi kaksi esiopetuksen työntekijää, joilla kummallakin oli pitkä työkokemus päiväkodista ja esiopetuksesta.

Teoriaosuuteni itsetunnosta ei ollut vielä täysin valmis, kun tein haastattelukysymykset ja toteutin haastattelut. Olin kuitenkin tyytyväinen löytämäni teoriaosuuteen ja halusin innokkaana jo toteuttaa haastattelut. Haastatteluihin olin varannut nauhurin, mutta en ollut varmistanut etukäteen haastateltavilta, saanko nauhuria käyttää haastatteluissa. Haastateltavat eivät halunneet nauhuria käytettävän. Minun olisi pitänyt tarkentaa haastateltaville etukäteen, että suostutko haastatteluun, jossa käytän nauhuria. Nauhurin käyttäminen haastatteluissa olisi antanut minulle enemmän aikaa keskittyä haastateltavien vastauksiin ja se olisi voinut luoda enemmän vapaata keskustelua haastatteluteemoistani. Haastattelukysymykset olisivat voineet olla myös hieman vaihtelevammat. Olin muotoillut kysymykset pääosin sanoilla ”millä tavoin” tai ”miten”. Olisin voinut käyttää enemmän aikaa kysymysten muotoiluun ja kysyä enemmän apua opinnäytetyöni ohjaajilta.

Opinnäytetyötä tehdessä käsitin, että lähdemateriaalini itsetunnosta oli suppea, koska tukeuduin itsetunnon osa-alueissa liikaa yhteen lähteeseen. Siinä olisin voinut käyttää enemmän muitakin lähteitä ja uudempaa materiaalia. Kuitenkin olin tyytyväinen käyttämäni lähteeseen, sillä sain itsetunnon osa-alueisiin tukea myös haastatteluista ja haastateltavat olivat samaa mieltä käyttämäni teorian kanssa.

Opinnäytetyöprosessi oli kokonaisuudessaan kiinnostava ja omaa ammattitaitoani kehittävä. Oli antoisaa kuulla esiopetuksen työntekijöiden omia ajatuksia ja näkemyksiä itsetunnon vahvistamisesta. Opin ajattelemaan itsetuntoa laaja-alaisemmin ja pidän lapsen itsetunnon vahvistamista entistä tärkeämpänä asiana. Nyt tiedän kiinnittää enemmän huomiota omaan toimintaani tukiessani lapsen itsetuntoa ja käsitän, miten lapsen itsetunto vaikuttaa hänen käytökseensä ja ajatteluunsa. Minulla on nyt enemmän tietoa siitä, millä tavoin voin parhaiten tukea lapsen itsetuntoa ja minäkuva. Voin olla tyytyväinen opinnäytetyöhöni.

LÄHTEET

Aho, Sirkku 1997. Minä. Teoksessa Aho, Sirkku & Laine, Kaarina. Minä ja muut. Ota-
va, Keuruu. 19

Aho, Sirkku 1996. Lapsen minäkäsitys ja itsetunto. Oy Edita Ab, Helsinki.

Aho, Sirkku & Heino, Susanna 2000. Itsetunnon vahventaminen päiväkodissa. Turun
yliopiston opettajankoulutuslaitos, Turku.

Aho, Sirkku & Tarkkonen, Hanna 1999. Itsetuntoharjoituksia esi- ja kasvatusikäisille.
Turun opettajankoulutuslaitos, Turku.

Ahonen, Heidi 1994. Löytöretki itseen. Kirjayhtymä Oy, Helsinki.

Cacciatore, Raisa & Korteniemi-Poikela, Erja & Huovinen Maarit 2008. Miten tuen
lapsen ja nuoren itsetuntoa? Toinen painos. WSOY, Helsinki.

Erho, Nina 2010. Peilistä näkyy sankari. Kaksplus. 10/2010, 30–31.

Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2010. Opetushallitus julkaistu 2.12.2010.
Yliopistopaino, Helsinki. Verkkojulkaisu. Luettu 10.3.2011 osoitteesta <
http://www.oph.fi/download/129690_Esiopetuksen_opetussuunnitelman_perusteet_2010.pdf>

Eskola, Jari 2007. 6-8? (Teema)haastattelututkimuksen toteuttamisesta. Teoksessa Saa-
ri, Erkki & Viinamäki, Leena (toim.) 2007. Polkuja soveltavaan yhteiskuntatieteelli-
seen tutkimukseen. Kustannusosakeyhtiö Tammi, Helsinki. 32–46.

Hirsjärvi, Sirkka & Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula 2004. Tutki ja kirjoita. 10. Pai-
nos. Kustannusosakeyhtiö Tammi, Helsinki.

Keltikangas-Järvinen, Liisa 1994. Hyvä itsetunto. 19. painos. WSOY, Juva.

Keltikangas-Järvinen, Liisa 2010. Sosiaalisuus ja sosiaaliset taidot. WSOY, Juva.

Kemin kaupungin esiopetussuunnitelma 2009. Luettu 10.3.2011 osoitteesta < <http://www.kemi.fi/Sivistyspalvelukeskus/varhaiskasvatus/etusivu.htm> >

Koivisto, Päivi 2007. ”Yksilöllistä huomiota arkisissa tilanteissa.” Päiväkodin toimintakulttuurin kehittäminen lasten itsetuntoa vahvistavaksi. Jyväskylän Yliopisto, Jyväskylä.

Laki sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista. 24.9.2005/272. Luettu 6.7.2011 osoitteesta < <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2005/20050272> >

Lummelahti, Leena 2001. Yksilöllinen esiopetus. Kustannusosakeyhtiö Tammi, Tampere.

Maunumaa, Anne-Mari & Rauhala, Outi & Simojoki, Anna 2003. Pähkinäsydän. Ohjaajan opas. Kustannusosakeyhtiö Tammi, Helsinki.

Oikeus esiopetukseen. Opetushallitus julkaistu 12.07.2010. Luettu 10.3.2011 osoitteesta < http://www.oph.fi/koulutus_ja_tutkinnot/esiopetus/oikeus_esiopetukseen >

Puusniekka, Anna & Saaranen-Kauppinen, Anita 2006. KvaliMOTV - menetelmäopetuksen tietovaranto. Tampere, Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. Verkkojulkaisu. Luettu 19.3.2011 osoitteesta < <http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus> >

Räsänen, Pekka & Anttila, Anu-Hanna & Melin, Harri (toim.) 2005. Tutkimus menetelmien pyörteissä. PS-kustannus, Juva.

Viljamaa, Janne 2008. Anna lapsen onnistua. Gummerus Kustannus Oy. Jyväskylä.

LIITTEET

Liite 1 Teemahaastattelurunko**1. Työntekijän taustatiedot**

- Haastateltavan ikä, koulutustausta ja työvuodet päivähoito/esiopetus?

2. Lapsen itsetunto ja sen vahvistaminen

- Mitä mielestäsi tarkoittaa käsite itsetunto?
- Miten hyvä itsetunto näkyy lapsen käyttäytymisessä?
- Miten huono itsetunto näkyy lapsen käyttäytymisessä?
- Miksi on tärkeää tukea lapsen itsetunnon vahvistumista?
- Mitä hyvä itsetunto antaa lapselle koulumaailmaan?

Itsetunnon osa-alueet

1. Perusturvallisuus
  - Millä tavoin voidaan lisätä lapsen perusturvallisuuden tunnetta?
  - Millä tavoin perusturvallisuus mielestäsi vaikuttaa lapsen itsetuntoon?
2. Itsensä tiedostaminen
  - Millä tavoin voidaan lisätä lapsen itsearviointia?
  - Millä tavoin lisätään lapsen omien tunteiden tiedostamista ja niiden hallintaa?
3. Yhteenkuuluvuus
  - Millä tavoin voidaan vahvistaa lapsen ryhmään kuulumisen tunteita?
  - Millä tavoin lapsen sosiaalisia taitoja kehitetään?
4. Tehtävätietoisuus
  - Millä tavoin esiopetuksessa lisätään lapsen kykyä asettaa omia tavoitteita, jotta lapsi saisi onnistumisten kokemuksia?
  - Millä tavoin lapsia kannustetaan tekemään omia päätöksiä ja ajattelemaan päätösten seurauksia?
5. Pätevyyden tunteet
  - Miten lapset oppivat tuntemaan omia vahvuuksiaan ja heikkouksiaan esiopetuksessa?
  - Miten lapsi voi oppia kannustamaan itseään?

3. Esiopetus lapsen itsetunnon näkökulmasta

- Miten itsetunnon vahvistaminen on mielestäsi otettu huomioon päiväkotisi esiopetussuunnitelmassa?
- Millä tavoin lapsen esiopetuksen oppimissuunnitelmalla voidaan tukea lapsen itsetuntoa?
- Miten esiopetuksen ympäristö voi tukea lapsen itsetunnon kehittymistä?
Fyysinen, psyykinen, sosiaalinen ympäristö?
- Miten itsetunnon vahvistaminen toteutuu esiopetuksen arjen toiminnoissa?
Esimerkkejä?

4. Esiopetuksen työntekijän rooli lapsen itsetunnon vahventajana

- Millaisena näet oman työsi perustehtävän? Mitä siihen kuuluu?
- Millä tavoin koet oman itsetuntosi vaikuttavan lapsen itsetunnon vahvistamiseen?
- Millä tavoin työntekijä voi tukea lapsen itsetunnon vahvistumista omalla toiminnallaan/ esimerkillään?

5. Muuta

- Mitä muuta haluaisit sanoa lapsen itsetunnon vahvistamisesta esiopetuksessa?